

בשר וחלב

Refuah Shelema Eliyahu Ben Berta

By his friends

Week 106

Topic

Meat and dairy

TOPIC DISCUSSION

Question: Is one obligated to wait six hours after eating meat foods before eating dairy foods?

טושים חיים כ"י קס
ס"ז:
ב"י מ"י שם טושים חיים
כ"י קס"א סוף ג:

שישה מקובצות
א"י א"י א"י א"י א"י א"י
אשתחזיה לכולהו:

רבינו גרשום

ב"ש אומרים סבתא
כלומר בשה: וא"י כ"י
היבא מר אבא חזא ובר
אבא חזא ולא פליגי
כלומר ב"ש אומרים סבתא
זו היא חבת וביה נזבירים
בירח אלו ידיו אכל בשה
מור ב"ש לביש דאין
ענת חבת אלא בשה:
בשר של בין השיניים
שה: כלומר אם יש
לו בשר בין השיניים

ולא מצי לשנויי דבית שמאי מרמי בעי
ועקט מקנה וכו' הדין דבעי מדמי
צהדיה וביה הלל סגרי דסני נחד
או מדמי או מקנה דלס כן הו' לו
לביה הלל למיקט מקנה דהו'
רבותא טפי דגרע ממדמי:

מקנה וח"ה ל"מדיה. מרזוייכו

בעינן דפ"י נקונט' וכו'ס

ר"מ: למעודתא אחרייתא

אבי"א. ללא נסעודתא נרגילין

לעשות אחת שחרית ואחת ערבית

אלא אפילו לאלתר לס סילק השולחן

ובינן מותר דלא פלוג רבנן:

מ"ם ראשונים מצוה ואחרונים

חובה ב'. נכנסות נסוף

פרק אלו דברים (דף נ: וס) דריש

מרזוייכו מקרא מוהקדשם אלו

מיס ראשונים והיינו קדושים אלו

מיס אחרונים ואסמכתא בעלמא הוא

בקרירא אבל בחמימא משמר שמרי והני
מילי ברכיבא אבל באקושא לא והלכתא
יבכל מילי הוי קינוח לבר מקמחא חמרי
ורקא בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן כמה
ישהה בין בשר לגבינה א"ל ולא כלום איני
והא אמר רב חסדא יאכל בשר אסור לאכול
גבינה יגבינה מותר לאכול בשר אלא כמה
ישהה בין גבינה לבשר א"ל ולא כלום גופא
אמר רב חסדא אבל בשר אסור לאכול גבינה
גבינה מותר לאכול בשר אמר ליה רב אחא
בר יוסף לרב חסדא בשר שבין השיניים מהו
יקרי עליה יתבשר עורנו בין שיניהם אמר
מר עוקבא אנא להא מלתא חלא בר חמרא
לגבי אבא דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא
האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר ^(כ) עד
השתא ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא
אכילנא ילסעודתא אחרייתא אכילנא אמר

וירקא. רבין הן: בין בשר לגבינה.
משמע שאכל בשר ורואה לאכול
גבינה: אסור לאכול גבינה. משום
דבשר מוליא שומן והוא נדבק בפה
ומאריך בטעמו: בשר שבין השיניים.
מי חשיב בשר שלא לאכול גבינה
עמו עד שיטלנו: הסגר עורנו.
אלמלא מיקרי בשר: אלא להא מלתא
חלא בר חמרא. לדבר זה אני גרוע
מאבי כחומן בן יין: למחר די השתא.
מעט לעת: פי"ה. הולך ורואה
קרקעיתו מה הן צרכיות: משנת
איסורא. מולא סלע מפני שמתקנס
בכל הנריך: פסחא דאופי. משוי
עניס שהיה גוננו: קדמוך. שאמרו
שיהא אדם רואה נכסיו בכל יום ויראה
מה יעשה: לטורא דברקא. המים
יולאין חוץ לגדומיהן ונאין לשטוף
פירומיו דרך פתח שנשפת האמה:
חלא אלא בשרא ב"ש א"י א"י א"י א"י א"י

לעני רש"י
אשכנזים [אישכנזיט].
ברכות.

The Gemara focuses on the just cited statement of Rav Chisda:
אָבֵל בֶּשֶׂר אָסוּר לֵאכּוֹל גְּבִינָה — Rav Chisda said: **אִם אָמַר רַב חֲסִידָא — The text itself stated: גּוֹפֵא —**
— **גְּבִינָה מוֹתֵר לֵאכּוֹל בֶּשֶׂר** ^[18] — **If one ate meat, he is forbidden to eat cheese afterwards;**
— **אִם אָמַר רַב חֲסִידָא — גְּבִינָה מוֹתֵר לֵאכּוֹל בֶּשֶׂר** ^[19] — **if he ate cheese, he is permitted to eat meat afterwards.**
The Gemara inquires:
בֶּשֶׂר שֶׁבֵּין: Rav Acha bar Yosef said to Rav Chisda: **אָמַר לִיה רַב אַחָא בַר יוֹסֵף לְרַב חֲסִידָא —**
— **What is the law with respect to meat stuck between the teeth?** ^[20]
[Rav Chisda] recited the following verse regarding this inquiry: ^[21] **The meat was still between their teeth.** Evidently, meat stuck between the
teeth is still called "meat." ^[22]
The Gemara relates:
With respect to this following matter I am like vinegar the son of wine compared to my father: ^[23]
For my father, when he ate meat now, he would not eat cheese until the same time ^[24]
— he would not eat cheese until the same time ^[24] — **בְּהָא סְעוּדָתָא הוּא דְּלֹא אָכִילָנָא — whereas I, when I eat meat,**
— **whereas I, when I eat meat, it is only with this meal that I do not eat cheese,** ^[25] **אָכִילָנָא —**
— **but with the next meal, I do eat cheese.** ^[26]

תוספות

לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק השולחן ובירך מותר דלא פלוג רבנן

Explanation: This does not refer to the regular meals that people are accustomed to having, one in the morning and one at night. Rather, one is even permitted to eat (cheese) immediately after clearing away the table and saying Birkas ha'Mazon, as the Rabbanan did not differentiate (in their decree from having a meal in a long time or having another meal right away).

וכתב הרי"ף, שמכאן אנו למדים, שאין לאכול גבינה אחר בשר, אלא אם ישהה שיעור שבין סעודה לסעודה.

The Rif writes that we learn from here that one may eat cheese after meat only after having waited the amount of time that is between one meal and the next.

רא"ש מסכת חולין פרק ח סימן ה

קרא עליה הבשר עודנו בין שיניהם. אלמא כל זמן שהוא בין השינים שם בשר עליו ואסור לאכול גבינה עד שיסירו משם

פי' בזמנה שרגיל אדם לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב** ופחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר דלא אשכחן מאן דשרי אף בהאי שיעורא אלא מר עוקבא וקא קרי נפשיה חלא בר חמרא:

הגהות אשרי מסכת חולין פרק ח סימן ה הגהה ב

וכן כתב המיימוני דצריך שישהה שש שעות והיינו דלא כהלכות גדולות ור"ת והתוספות שפירשו בסעודה אחריתי אכילנא לאו בסעודה שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סלק ובירך מותר דלא פלוג רבנן וכן נראה לראבי"ה.

מדוע יש להמתין בין אכילת בשר לגבינה

וטעם הדבר שלא לאכול גבינה אחרי בשר הוא משום בשר שנכנס בין השיניים, ויש לחוש שכאשר יאכל גבינה, יצא הבשר מבין שיניו ונמצא אוכל בשר וגבינה ביחד, וכך היא דעת הרמב"ם. אולם לשיטת רש"י והרא"ש הטעם הוא מפני שהבשר מוציא טעם בפה זמן ארוך. ולהלכה אנו נוקטים כשני הטעמים, ולכל הדעות אחרי שש שעות יכול לאכול גבינה, ואף לשיטת הרמב"ם שסובר שיש לחוש לבשר שבין השיניים, מכל מקום אחרי שש שעות הבשר נחשב כבר מעוכל ואין לחוש לו. ומכל מקום אם יודע בפירוש שיש בשר בין שיניו, צריך להסירו אף לאחר שש שעות.

The Reason to Wait between Eating Meat and Dairy Foods

The reason why eating cheese after meat is prohibited is because meat gets stuck in between the teeth and we are concerned that when one eats cheese, the meat caught in between one's teeth will become dislodged thereby causing one to be eating meat and cheese together. This is indeed the Rambam's opinion. On the other hand, Rashi and the Rosh explain that the reason is because meat gives off a taste in one's mouth for a long time. Halachically speaking, we follow both opinions and after six hours, one may eat cheese. Even according to the opinion of the Rambam who is concerned for meat getting stuck in one's teeth, after six hours, the meat is considered digested and poses no concern anymore. Nevertheless, if one is aware of a piece of meat stuck in one's teeth, one must remove it even after six hours have passed.

ולפי טעם רש"י (שמושך בטעם בשר) אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק אין צריך להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם [ב"ח- וסגי בהסרת הבשר בין שינים דיש לסמוך על הניקור]

אלא דהרמב"ם נתן טעם משום בשר בין שיניים ולפי דבריו לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו נשאר בין השיניים והלועס לתינוק צריך להמתין

זה שני נפ"מ בין הטעמים- בשר בין שיניים לאחר שש שעות והלועס לתינוק

2 differences between the reasons:

- 1) Chew without eating, according to rashi won't have to wait. According to rambam one must wait.
- 2) If meat is between the teeth after six hours it is permitted to swallow and not be considered meated.

כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (אב בית הדין בבראדי לפני כמאתיים שנה), שהטועם בשר בלשונו, ופלט מיד את מה שטעם ולא בלע כלום, אינו צריך להמתין שש שעות לאכילת גבינה. וכן פסקו עוד מרבתינו האחרונים, ובכללם בשו"ת כפי אהרן (להגאון רבי אהרן עזריאל זצ"ל) ובספר כף החיים.

והטעם הוא, משום שבאופן שאינו לועס את הבשר וגם אינו בולע אותו, אין לחוש לאיסור כלל, שהרי בין לפי טעמו של הרמב"ם, ובין לפי טעמו של הרא"ש, אין כאן חשש שיצריך להמתין שש שעות. שהרי הרמב"ם כתב שלאחר שאוכלים בשר, נשאר בשר בין השיניים, והרי במקרה שלפנינו, הטועם את הבשר לא לעס כלום, ולא שייך לחייבו להמתין שש שעות.

וגם לפי טעמו של הרא"ש, שהבשר מותר טעם למשך זמן רב בפה, הרי חשש זה שייך דווקא במקרה שהאדם בלע מהמאכל. אבל במקרה שטעם מעט ומיד פלט את מה שטעם, אין צורך להמתין שש שעות. ולפיכך, מותר לטעום בערב שבת רוטב בשרי, ולפולטו מיד, וכן מותר להכניס לפיו חתיכת בשר ולפלוט אותה מיד, ואחר כך לאכול מאכלי חלב, ובתנאי שלא יבלע כלום.

ומכל מקום, אם אוכל גבינה מיד, צריך לשטוף את פיו ולדאוג שיהיו ידיו נקיות, כדי שלא יכשל באכילת בשר וחלב ממש.

Hagaon Harav Shlomo Kluger zt"l (head of the rabbinical court in Brody approximately two-hundred years ago) writes that if one tastes meat with his tongue and immediately spits out what he has tasted and does not swallow anything, he need not wait six hours before eating cheese. The Responsa Kapei Aharon (authored by Hagaon Harav Aharon Azriel zt"l) and Kaf Ha'Chaim rule likewise.

The reason for this is because when one does not chew or swallow the meat, one need not be concerned with the reasoning of the Rambam which is because of meat getting stuck in one's teeth, for one has not chewed it or with the reasoning of the Rosh which is due to the meat giving off a taste in one's mouth for a prolonged amount of time, for this only applies when one swallows the meat. Thus, one may taste a meat-based gravy or a piece of meat on Erev Shabbat and spit it out immediately after which one may eat dairy foods. Nevertheless, if one wishes to eat cheese immediately, one must rinse out one's mouth and make certain that one's hands are clean so that one does not transgress the prohibition of a milk and meat mixture.

המתנה אחר לעיסת תבשיל בשרי ללא בלועה כלל - לעס תבשיל שיש בו שומן בשר ואחר כך פלטו אף שלכאורה ממה נפשך אינו צריך להמתין לפי שני טעמים שהרי אין נמשך טעם בפה כיון שלא אכלו וגם לא נשאר ממשות בין ממשות בין השיניים כיון שלא לעס בשר ממש אע"פ כן צריך להמתין שיעור המתנה משום לא פלוג (בן איש חי- שלח-ט)

לא לעס כלל את הבשר וגם לא בלעו אלא טעמו בלשונו ופלטו מיד וכל שכן אם הכניס לתוך פיו רק תבשיל של בשר ופלטו מיד אין צריך להמתין כלל ומ"מ צריך שטיפת ידיים

כמה יש להמתין בין אכילת בשר לאכילת חלב

נחלקו רבותינו הראשונים כמה זמן יש להמתין, שדעת רבינו תם, שמותר לאכול גבינה מיד אחרי אכילת בשר, ובלבד שינקת את פיו ואת ידיו. ולשיטתו צריך לפרש, שמר עוקבא שהיה ממתין מסעודה לסעודה, מחמיר על עצמו היה, ואמר על עצמו שאינו מחמיר כל כך כמו אביו. אבל אין בהמתנה זו חיוב מן הדין. אולם רוב הראשונים חלקו על דברי רבינו תם, ובהם: הרי"ף, והרמב"ם ועוד. ופירשו שמה שהיה מר עוקבא ממתין שיעור זמן "שבין סעודה לסעודה", מן הדין היה עושה כן, ואמר שאינו נוהג חומרא כמו אביו שהיה ממתין עשרים וארבע שעות. וכן פסק מרן השולחן ערוך, שמן הדין יש להמתין שיעור זמן שבין סעודה לסעודה.

וכמה הוא שיעור הזמן שבין סעודה לסעודה שיש להמתין? דעת התוספות, שאין קצבה לשיעור זה, אלא כל שסיים את סעודתו, כגון שכבר פינו את השולחן, רשאי לאכול מאכלי חלב אחרי מאכלי בשר.

אולם דעת רוב הראשונים, שיש להמתין שש שעות בין אכילת בשר לאכילת גבינה, שזהו ההפרש בין סעודה לסעודה שאמר מר עוקבא. וכן דעת הרמב"ם, שיש להמתין שש שעות, וכן פסק מרן השולחן ערוך, וגם הרמ"א כתב שכך נכון לעשות, אף על פי שיש חולקים. ואף שיש מן האשכנזים שמיקלים בפחות משש שעות, כתב מרן החיד"א, שבגליליותינו המנהג פשוט לכל אדם להמתין שש שעות. וכתב המהרש"ל (רבי שלמה לוריא מגדולי פוסקי אשכנז סמוך לזמן מרן) שאף למנהג האשכנזים, כל מי שיש בו ריח תורה ראוי לו להחמיר להמתין שש שעות. ובספר ערוך השולחן (להגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין לפני למעלה ממאה שנים) כתב שכיום אף מנהג רוב האשכנזים להחמיר בזה, וחלילה לשנות.

How Much One Must Wait Between Eating Meat and Dairy

The Rishonim disagree regarding exactly how much time one must wait. Rabbeinu Tam is of the opinion that one may eat cheese immediately after eating meat as long as one has washed out one's mouth and hands. Based on this, Mor Ukva who would wait from one meal to the next was acting stringently about which he exclaimed that he did not act as stringently as his father. Nevertheless, this wait is not a halachic requirement. However, most Rishonim, including the Rif, Rambam, and others, disagree with Rabbeinu Tam's opinion. They understand that when Mor Ukva waited the amount of time "between one meal and the next," this was indeed a halachic requirement to which he exclaimed that he did not act as stringently as his father who would wait twenty-four hours. Indeed, Maran Ha'Shulchan Aruch rules likewise that halachically speaking, one must wait the amount of time that is "between one meal and the next."

What is the amount of time "between one meal and the next" that one is required wait? The Tosafot write that there is no actual time limit and as long as one has concluded one's meal, such as by clearing the table, one may eat dairy foods after meat.

Nevertheless, most Rishonim agree that one must wait six hours between eating meat and dairy foods, for this is the amount of time "between one meal and the next" that Mor Ukva was speaking about. This is indeed the opinion of the Rambam and Maran Ha'Shulchan Aruch in that one must wait six hours. The Rama writes that this is indeed the correct opinion to follow although there are dissenting views. Although there are certain Ashkenazi communities who act leniently and wait less than six hours, Maran Ha'Chida writes that in our communities, the established custom is for everyone to wait six hours. The Maharshal (Hagaon Rabbeinu Shlomo Luria, one of the greatest Ashkenazi Poskim who lived in the same generation as Maran Ha'Bet Yosef) writes that even according to the Ashkenazi custom, anyone who has a "scent of Torah" within him should wait six hours. The Sefer Aruch Ha'Shulchan (authored by Hagaon Harav Yechiel Michel Epstein zt"l who lived over one-hundred years ago) writes that nowadays, the prevalent custom among most Ashkenazim as well is to wait six hours and one should not change this, G-d-forbid.

תבשיל של בשר, ללא הבשר עצמו

האוכל תבשיל של בשר, ולא אכל מהבשר עצמו, כגון בשר המבושל ברוטב, ואכל רק מהרוטב ורוצה אחר כך לאכול גבינה. כתב בספר כנסת הגדולה, שהמנהג להחמיר בזה כדין מי שאכל מהבשר עצמו, ואף אם אינו רוצה לאכול גבינה ממש, אלא תבשיל שיש בתוכו גבינה, גם כן צריך להמתין שש שעות. וכן כתב הגאון רבי עקיבא איגר, וכן פסק בספר בן איש חי

Eating a Dish Cooked with Meat without Eating the Actual Meat

If one eats a food cooked with meat without eating the actual meat, such as one who eats the gravy of a meat dish without eating the actual meat, the Sefer Keneset Ha'Gedolah writes that the prevalent custom is to act stringently as if one has eaten the meat itself. Even if one does not wish to eat actual cheese and only wishes to eat foods cooked with cheese, one must likewise wait six hours. Hagaon Rabbeinu Akiva Eiger and Hagaon Ben Ish Hai rule likewise.

If one ate meat and then went to sleep without waiting 6 hours, can he have dairy?

Some said that sleep allows for food to digest quicker and one should not have to wait 6 hours. But its not possible to know how much less one has to wait and for that reason one should still wait six hours.

תשובות והנהגות - חלק א

סימן תלא

שאלה: אכל בשר בלילה וישן וקם בבוקר ורוצה לשתות קפה עם חלב והוא עדיין קודם שש שעות מהו.

בספר "ויעש אברהם" מביא בשם הגה"ק האדמו"ר רבי אברהם מטשכנב זצ"ל ששיעור שש שעות היינו לעיכול, ושינה גורם עיכול ולא צריך שש שעות, ושמעתי שאחר מגדולי הוראה בעיה"ק פסק כן הלכה למעשה, ויש לתמוה שלא ראו הספר "זכרון למשה" עם הנהגות הגה"ק ה"חחם סופר" זצ"ל שהורה בתחילה להתיר, והכין לעצמו חלב לקפה לשתות בבוקר ונשפך, ומהו הבין שאין הדין כן לכן מאז פסק דלא פלוג ע"ש, ומי הוא אשר יהיה לפסוק נגד עמוד הוראה כמותו, אבל צ"ב דלא בשמים היא לפסוק הוראות בסימנים מן השמים.

ונראה שבעלמא אי אפשר לפסוק ממעשה, ורק ההלכה קובעת, אבל גאוני ישראל בעלי רוח הקודש כמו הגה"ק ה"חחם סופר" זצ"ל, הרגישו שזהו סימן, וביררו שוב ההלכה וראו פנים לאסור ולכן שינה פסק דינו, ויש לסמוך עליו.

ומסופר על רבינו הנרי"א זצ"ל שרצה שכבית מדרשו ישאו כפים כל יום, ובאותו לילה שרצה למחרת לנהוג כן הוביל לבית הסודר על ידי עלילה ופסק מאז שלא לשנות, וחמה הגה"ק רבי ישראל סלנטר זצ"ל הלוא לא בשמים היא ואין להשגיח על אותות ומופתים אלא כפי הלכה, אבל לפי דבריו קודשי עליין בעלי רוח הקודש מרגישים אם זהו סימן ורמוז, שאז מעיינים עוד פעם בהלכה וקובעים הוראה.

כתב הרמב"ם (בסוף פ"ט מהלכות מאכלות אסורות), מי שאכל בשר, בין בשר בהמה ובין בשר עוף, לא יאכל אחריו (מאכל) חלב עד שיהיה ביניהם כדי "שיעור סעודה אחרת", "והוא כמו שש שעות". וכן כתבו הכל בו והארחות חיים.

ובאמת שיש לשים לב לכך, שהרמב"ם לא כתב שיש להמתין "שש שעות", אלא "כמו שש שעות", וידוע שרבותינו הראשונים, ובמיוחד הרמב"ם, מדקדקים מאד בלשונם, והשאלה היא האם יש לסגנון הדברים שכתבו "כמו שש שעות" משמעות כלשהי בהלכה?

ומרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל ישב על מדוכה זו, והביא מדברי גדולי הפוסקים בזה, וכתב שממה שכתבו הראשונים "כמו" שש שעות, יש להוכיח שאין צורך להמתין שש שעות ממש, אלא די בכך שיעברו חמש שעות וחצי, ויהיה סמוך לשש שעות, (שכן בכל הש"ס "סמוך" - הוא שיעור חצי שעה). וכן מוכח מדברי המאירי שכתב, "שיעור שש שעות או קרוב לזה."

אלא שבספר גינת ורדים, כתב שיש להמתין שש שעות ממש, וכן משמע מדברי עוד מגדולי הפוסקים. וגם לסברא זו יש סימוכין מלשונות הש"ס והראשונים.

ולפיכך למעשה, כתב מרן זצ"ל, שלכתחילה אין לאכול מאכלי חלב עד שיעברו שש שעות בדיוק. ומכל מקום המיקל בזה במקום צורך לאכול אחר חמש וחצי שעות, יש לו על מה שיסמוך, ובפרט בבשר עוף שיש מקום רב יותר להקל בזה.

והטעם שיש להקל בזה יותר לגבי בשר עוף, הוא משום שידוע שאכילת בשר עוף עם חלב אינה אסורה מן התורה, אלא מדרבנן, ולכן החומרא של אכילת מאכלי חלב לאחר אכילת מאכלי עוף, אינה עומדת באותה מדרגה כמו אכילת מאכלי חלב לאחר אכילת בשר בהמה.

ולסיכום: לכתחילה, תמיד יש להמתין שש שעות בין אכילת מאכלי בשר לאכילת מאכלי חלב. והמיקל במקום צורך להמתין חמש שעות וחצי, לאחר שאכל מאכלי עוף, יש לו על מה שיסמוך.

Eating Dairy Items after Eating Poultry

We have discussed in general the law that one must wait six hours after eating meat before eating dairy foods either because the nature of meat is to get stuck between one's teeth or because meat gives off a taste in one's mouth for a prolonged amount of time.

The Rambam (end of Chapter 9 of Hilchot Ma'achalot Assurot) writes: "If one eats meat, whether the meat of an animal or of poultry, he may not eat dairy foods afterwards until he waits the amount of time which is 'between one meal and the next,' which is approximately six hours." The Kol Bo and Orchot Chaim write likewise.

We must take notice though that the Rambam does not write that one must wait six hours; rather, he writes "approximately six hours". It is well-known that the Rishonim, especially the Rambam, used extremely precise language when writing. Does this specific designation of "approximately six hours" have any halachic ramification?

Maran Rabbeinu Ovadia Yosef zt"l writes lengthily to prove from the words "approximately six hours" that there is no need to wait six complete hours and it is sufficient if five-and-a-half hours have elapsed and it is close to the six-hour mark (for in the Talmud, "close" refers to within a half-hour's time). This can likewise be inferred from the words of the Meiri who writes, "six hours or close to it."

However, the Sefer Ginat Veradim writes that one must wait six complete hours and other Poskim rule likewise, based on sources from the Talmud and Poskim.

Maran zt"l therefore concludes by ruling that one should preferably not eat dairy products until six complete hours have passed, even if one has only eaten poultry. However, if one acts leniently and eats dairy foods after five-and-a-half hours have elapsed when there is a need to do so, one has on whom to rely, especially if one has only eaten poultry, in which case there is even more room for leniency.

The reason why there is more room for leniency with regards to poultry is because eating poultry with milk is not forbidden by Torah law and is merely a rabbinic injunction. Thus, the prohibition of eating dairy foods after eating poultry is not on the same level as the prohibition as eating dairy after having eaten meat.

Summary: Preferably, one should always wait six hours between eating meat and dairy. One who acts leniently and waits only five-and-a-half hours in a case of great need has on whom to rely, especially after eating only poultry.